

Date despre școlile de grăniceri ale Regimentului de la Orlat (1773-1851)

Alexandru BUCUR

Personal e-mail: al_bucur@yahoo.com

Data about the Border Guard Schools of the Regiment from Orlat (1773-1851)

The schools situated on the territories of the Romanian border guards Regiment 1 were established for the training of the sons of the border guards to become noncommissioned officers within the specific military subunits. These represented the first organized and attested form of military education from Transylvania. Education was compulsory for all border guards' children with ages between 6 and 12 years. The main subjects were: reading, calculation, home economics, agriculture and religion. Border Guard Schools had a major importance for the area in which they functioned, ensuring to the boys access to science and culture, especially in reducing the number of illiterates.

Keywords: school, borderguard, student, teacher, text book, discipline, instruction, Orlat

Prin implementarea instituției grănicerești în sudul Transilvaniei (1764-1766) – și nu numai – s-au pus bazele condițiilor materiale și a stării de spirit necesare apariției și dezvoltării unor forme și mijloace de educație și instrucție, cu o organizare și o dotare net superioare celor existente până la acea dată. În același timp s-a dat posibilitatea românilor din localitățile aparținătoare regimentului, cât și a celor vecine, să beneficieze de un învățământ organizat care le permitea dobândirea cunoștințelor în mod serios și sistematic.

La puțin timp de la declanșarea constituirii regimentului, împărăteasa Maria Tereza a emis o patentă (la 16 martie 1764) prin care a hotărât înființarea – prin contribuția statului cât și a grănicerilor – inițial a câte unei școli la sediul fiecărui regiment, ulterior în fiecare comună sediu de batalion sau companie. Scopul inițial al acestor școli era acela de a pregăti pe fii

țăranilor-grăniceri pentru a deveni subofițeri în cadrul companiilor respective. În anul 1766 a fost emis un alt act normativ care privea în mod special organizarea învățământului din granița transilvană. Cele două reglementări, cu aplicare limitată doar la zona de graniță, au o importanță deosebită din cauză că au precedat cu un deceniu cunoscutele legi din anii 1774 (*Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlichen Königlichen Erbländern*)¹, 1777 (*Ratio Educationis totisque Rei Litterariae per Regnum Hungariae et Provinciae eidem Adnexas*)² și 1781 (*Norma Regia pro Scholis Magni Principatus Transilvaniae*)³ care reglementau și modernizau organizarea învățământului pe teritoriul imperiului austriac⁴.

Școlile înființate s-au numit triviale (*centrale* sau *capitale*) și au fost frecventate de fiii grănicerilor din

satele aparținătoare companiei respective. Numele acestora deriva de la semenele lor din evul mediu în care se studiau trei materii. În cele grănicerești se studia citirea, scrierea și socotirea, cunoștințe minime de care avea nevoie orice cetățean⁵.

Prin constituirea școlilor de grăniceri a apărut prima formă organizată, atestată documentar, de învățământ militar. Inițial, în școlile triviale limba de predare a fost româna, dar și germana. Doar începând din anul 1837 când, pe baza unui ordin al *Consiliului Aulic de Război* din Viena, au fost transformate în *Deutsche Trivialschulen* iar, mai apoi, în *Deutsche Gemeinde Schule*, învățământul s-a desfășurat preponderent în limba germană. Școala din Orlat a introdus limba română încă din anul 1815. La începutul activității lor, în școlile triviale se predau următoarele obiecte de învățământ: religia, învățarea literelor, cititul, scrierea după dictare și caligrafia, cele patru operații aritmetice, legile școlare, vocabularul german și noțiuni de economie. Cursurile erau obligatorii pentru toți fiii grănicerilor având vârsta între 6 și 12 ani, ele desfășurându-se – de obicei – numai în lunile de iarnă, pe parcursul a 27 de ore săptămânal. Școlarii participau și la cursuri de pregătire militară (la vârsta de 16-17 ani), iar în momentul absolvirii *cursurilor de repetiție* primeau și arme. Cursurile militare erau ținute de învățătorul clasei – în cazul în care acesta avea un grad militar – sau de un gradat al companiei, folosindu-se în acest scop arme confecționate din lemn⁶.

În școală domnea o disciplină severă, frecvența fiind riguros urmărită, pentru absențe fiind pedepsiți atât elevii cât și părinții acestora. Pedepsele corporale erau foarte frecvente, nepermițându-se rezultate slabe la învățătură, fapt care a determinat ca, la început, aceste școli să fie urâte de elevi⁷.

Despre școlile de grăniceri avem date importante din următoarele surse: *Kriegsarchiv Wien*; *Musterliste*; *Hronica Ardiului*, *Biografia capelanului militar Sava Popovici Săvoiu*⁸; diverse lucrări monografice despre învățământul din perioada prezentată; monografiile ale localităților foste grănicerești ș.a. Prin studierea unor documente din *Arhivele* sibiene și cele ale *Bisericii* din Veștem, județul Sibiu, suntem în măsură să aducem noi date, inedite, despre învățământul grăniceresc (în special cel desfășurat în „stațiunea” Veștem), de la începutul secolului al XIX-lea.

Dintr-un document aflat în *Arhivele de război* de la Viena, datat 1773⁹, rezultă că, la acea dată, pe teritoriul regimentului funcționau 12 școli, fiind nominalizate doar patru, probabil cele mai renumite: la Veștem, Cugir, Ohaba și Hațeg, fiecare având câte un învățător – care era preotul – plătit diferențiat. Cel de la Veștem primea 4 florini și 20 creițari, cel de la Hațeg 4 florini și 10 creițari, cel din Cugir, 1 florin și 30 de creițari iar cel din Ohaba, 1 florin și 15 creițari. Elevii știau să scrie

și să citească în limba română¹⁰.

La început, cursurile din școlile grănicerești aveau o durată de doi ani, mai târziu ajungând la trei și chiar patru ani. Prin aceste școli s-a realizat o deosebită contribuție la ridicarea social-culturală a localităților grănicerești, pregătindu-se calea unor realizări școlare românești remarcabile.

Date importante, referitoare la evoluția învățământului din *Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat* se mai găsesc într-un raport oficial (*Musterungsliste*) definitivat în 20 mai 1777, semnat de generalul baron Christian Rall și de comisarul de război Gottfried Obst. Raportul arată situația unor școli existente în opt localități grănicerești, care se prezenta astfel: Orlatul avea *dascăl nemțesc* (adică cunoscător al limbii germane), Ioan Ignat, plătit cu 60 de florini din casa comunei și 80 florini din *Fondul de provenite* (fond provenit prin capitalizarea anumitor categorii de venituri, destinat acoperirii unor cheltuieli în cadrul administrației interne), anual; școala era frecventată de 22 de băieți, din care 16 știau să citească iar 6 să și scrie românește¹¹ și nemțește; Veștemul îl avea ca învățător pe Dumitru Popovici, plătit din *Fondul de provenite* cu 4 florini și 20 creițari pe lună; preda la un număr de 17 elevi, din care trei știau să și scrie românește; Jina avea învățător german, pe Josef Schaffner, plătit de la stat cu suma de 70 de florini anual; 30 de băieți frecventau școala, dintre ei patru știau să și scrie în germană; Racovița școlariza 42 de elevi (care știau citi românește), având ca învățător pe Vasile Popa, plătit din *Fondul de provenite* cu 4 florini și 10 creițari pe lună; Lisa avea ca învățător pe preotul unit care preda în limba română, fără a fi plătit, la 30 școlari, dintre ei neștiind să scrie nici unul; Șinca școlariza, în limba română, 65 elevi (care știau să citească) ai învățătorului Ioan Nemeș, acesta fiind plătit din *Fondul de provenite* cu un florin și 15 creițari pe lună; Hațegul avea dascăl nemțesc, pe Peter Drodovski, plătit din *Fondul de provenite* cu doi florini și 30 creițari; din cei 30 de școlari, șase știau și să scrie în germană; al doilea dascăl, Iacob Popa, plătit din același fond, cu un florin și 30 de creițari lunar, preda în română pentru aceiași elevi, dintre care 12 știau să și scrie românește; Cugirul îl plătea pe Ilie Muntean, pentru învățarea celor 20 de elevi (care știau doar să citească în românește), cu un florin și 30 de creițari.

Localuri de școală nu existau, predarea materiilor realizându-se în locuința învățătorilor. Băieții frecventau școala doar în lunile de iarnă, în celelalte fiind nevoiți să-și ajute părinții la treburile gospodărești și agricole, în special. De pe tot teritoriul regimentului, la acea dată, erau la studii superioare 53 de studenți, număr mic în comparație cu populația școlară existentă pe teritoriul celor 82 de localități ale regimentului¹². Reproducem, mai jos, datele despre funcțiile lui Coman și edificarea școlii din

Veștem, inserate de însușii Ioan Coman în *Cronica sa*: „1810. *Au venit Franțoșii în Viana. Să fac în Ardial 2 Divizioane de Jagări. Și o Insureacție să poruncește, care s[-]au și făcut, la care și Scriitorii acestora, la Întiiu Reghiment ober fourir au fost și după rășchirarea Insurecții la anu[l] 1810, aici la Viaștem ca Dascăl, cu numele Ioan Zagran alias Coman au venit, și întru aceastași an Ișcoala s[-]au [-] de lemn [-] făcut, și cu toată sîrguința pentru binele de obște cu tinerimea întru învățături atîta au sporit, cît nu numai dela mai marii noștri, ci și dela cei din prejur laudă de a sa învățatură, și fără preaget sîrguință au pururea dobîndit, ba încă mulți cu folosul învățaturii lui s[-]au ajutorat, cari sînguri buni martori pot fi, și a[-] pomeni !¹³.*

Despre un alt spațiu, destinat pentru școală, din aceeași localitate, a consemnat următoarele: „Întru al 1829-lia an s[-]au anumit casa, în care au fost popa Raț¹⁴, Ișcoală de nație¹⁵, spre a căroră învățatură cantorul Moisa Mărjinean dascăl s[-]au făcut¹⁶, cu sîmbrie de 2 Zloți pe lună, în monete de argint s[-]au rînduit¹⁷.

La Orlat, unde se găsea comanda (ștabul) regimentului, s-a dezvoltat cel mai important centru școlar grăniceresc din sudul Transilvaniei, datorită școlilor existente aici (primară și normală). Pentru Orlat, anul 1781 rămâne un an de referință, atunci ridicându-se primul edificiu care va adăposti școala grănicerească, acesta rămânând cel mai vechi local școlar grăniceresc de pe teritoriul Transilvaniei, păstrat până în zilele noastre, actualmente transformat în muzeu.

Legiuirile școlare necesare îmbunătățirii și modernizării învățămîntului au fost completate, în anul 1781, cu *Norma Regia pro Scholis Magni Principatus Transilvaniae* – care a rămas în vigoare până la 1805 – când au fost înlocuite cu un nou cod școlar intitulat *Politische Verfassung der deutschen Volksschulen*. Amintind și de *Nova Ratio Educationis publicae*, din 1806, urmată de *Systema Scholarum* din anul 1845, considerăm că am epuizat prezentarea succintă a principalelor legiuiri școlare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea care, cu mici modificări, au rămas în vigoare până în anul 1868¹⁸.

Principalele prevederi ale legilor anterior menționate se refereau la obligativitatea învățămîntului pentru toți copiii între 6 și 12 ani, aparținând tuturor straturilor sociale și laicizarea acestuia, dreptul fiecărei naționalități de a se instrui în limba sa maternă dar și de a învăța limba germană, ca limbă a statului și limbă de instrucție și comandă în regimetele grănicerești. Ca materii de învățămînt se recomandau: scrisul, socotitul, cunoștințele de economie casnică și agricultură, punându-se un accent deosebit și pe cunoașterea îndatoririlor supușilor dar și a catehismului. Totodată, pe linia îmbunătățirii

procesului educativ, se dispunea folosirea planurilor de învățămînt, a orarelor, a cataloagelor etc., măsuri care s-au reflectat în calitatea acestui proces.

Școala normală era destinată să pregătească elevii pentru a deveni cadre ale regimentului, cu toate că absolvenții acesteia puteau să se angajeze ca dascăli în școlile triviale din localitățile grănicerești. Cea de la Orlat a dat și pe unii dintre primii ofițeri români de grăniceri, care au participat la toate războaiele purtate de Austria cu prusacii, turcii și francezii, acoperindu-se de glorie.

Datele referitoare la școlile grănicerești de pe teritoriul *Regimentului 1 grăniceresc* sunt relativ sărace în informații referitoare la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. Din documentele vremii aflăm că, în această perioadă, numărul școlilor a crescut, mai ales în Țara Oltului unde, fiecare sat mai mare dispunea de câte o școală. Este important să le menționăm pe cele triviale din localitățile: Beșimbac (azi Olteț), Bucium, Copăcel, Dejani, Ileni, Lisa, Mărgineni, Netotu (azi Gura Văii), Ohaba, Pojorta, Săscior, Săvăstreni, Scoreiu, Sebeș, Șercaia, Șinca Veche, și Vaida Recea (azi Recea). Unele dintre școlile menționate s-au bucurat de un real prestigiu și reputație, până în perioada dualismului. De pregătirea temeinică din aceste școli au beneficiat numeroși fii de țărani din Țara Oltului și de pe Târnave, studiile ajutându-i să devină ofițeri, notari, învățători, preoți sau funcționari și intelectuali, care au fost de un real folos națiunii din rîndul căreia au provenit¹⁹. Despre modul serios în care erau perceput învățămîntul grăniceresc, Săvoiu nota: „În satul *Veștem* s-ar afla un *Colegium* !:?:/ o școală universală militărească din care toți care ies examinați sunt toți domni *Thisturi*, – și *Preoți Militărești*”²⁰.

Alte școli, mai nou înființate, care s-au bucurat de renume au fost cele din localitățile: Baru Mare, Livadia, Șinca Veche, Viștea de Jos, Voila, și Zeicani. Din anul 1814 avem următoarele date despre frecvența în unele dintre școlile regimentului: Cugir, 30 elevi; Hațeg, 37; Jina, 35; Orlat, 42; Racovița, 45; Tohanu Vechi, 50; Vaida Recea, 67 și *Veștem* 44, în total 370 elevi, ceea ce reprezenta un fapt deosebit pentru perioada respectivă în care majoritatea românilor erau privați de acest element fundamental, școala, atît de necesar pentru emancipare și culturalizare. În anul 1834, școlile mai sus menționate au fost frecventate de un număr de 1.948 de elevi. Tot în acel an, un număr de 9.898 de elevi urmau cursurile serale de iarnă, numărul acestora sporind la 10.910, în anul 1836²¹.

Disciplina severă din școlile grănicerești se menținea și se impunea, frecvența la școală fiind riguros urmărită. O descriere a metodelor pedagogice drastice, practicate în aceste școli, o datorăm lui Sava Popovici Săvoiu care, în perioada 1835-1837, a frecventat școala grănicerească din *Veștem*. Acesta, în memoriile sale,

descrie – cu lux de amănunte – modul în care decurgea învățământul grăniceresc la acea dată, dar și pedepsele crunte aplicate elevilor, acestea ducând la îndepărtarea de învățătură – dar și la alte urmări nedorite. Astfel, unul dintre elevii școlii, George Deac, fiind o fire neastâmpărată, exasperat din cauza numeroaselor pedepse aplicate asupra sa la școală, fugi de acasă, în scurt timp ajungând un haiduc vestit în împrejurimi: „vai de pielea bieților învățăcei – pe care îi scotea din minte cu bătaia, cât erau constrânși a lua lumea-n cap, dezertând acum și apoi dintre cei mai mărișori. Cei mai vestiți făcători de rele dintre toți elevii acelor trei clase erau Nicolae Munteanu și George Deak, acești doi disperati din cauza pedepselor peste fire, cel dintâi se prosti, al doilea deveni hoț mare”²².

În continuare, vom apela la relatările capelanului Sava Popovici Săvoiu care, într-un stil propriu, ne-a lăsat însemnări inedite despre desfășurarea învățământului în Veștem. Suntem convinși că învățământul se desfășura aproximativ la fel și la celelalte școli ale regimentului de la Orlat, ba – mai mult – și în școlile celui alt regiment românesc, cel de la Năsăud. În primul rând, îmbrăcămintea purtată de învățători era de o culoare stridentă, care dorea să impună respect, dar mai mult îi speria pe școlari. Prin urmare, Săvoiu se îmbărbăta: „nu voi tremura înaintea unui puternic învățător îmbrăcat în haine vinete!”²³. Prima corecție corporală, la care a asistat, i-a produs un șoc: «Nu voi uita până la moarte trista impresie ce a făcut îndată ce intrai în astă școală vestită – în soiul ei – căutam vrând-nevrând a fi martorul bravurilor vinete. Abia gătasese noul meu învățător a macela²⁴ cu un soi de nuiete muiate în apă sărată - „a căror lungime cam de un cot și jumătate, cu 3-4 mlădițe împletite și numai cam după lățimea șezutului despletite ca pleasna de bici” – pe când continua D[omnul] fenrich²⁵ sau în numele lui firerul²⁶ sau conducătorul țuugului²⁷ – apoi și la astă companie de grăniceri se păzea disciplina militărească în toată a ei deplină putere – de la mare la mic și de la bărbat la muiere – cât nu mai vedeam alta în curtea școlii unde se afla arestu[l] provizoriu /:pichetu[l]:/ ca pedepse peste pedepse în toată forma, cu nuiete și cu bastoane apoi ca să poți știi, și care va să zică: a umbla prin nuiete – chiar în /zile cele mai dintâi/ inaugurarea fericirii mele ce o căutam la a 6-a companie a contelui căpitan Gabriel de Kornusy în Veștemul cel disciplinat și regulat – cât să-ți iei lumea-n cap, nici mai căutând înapoi»²⁸.

Săvoiu ne-a mai oferit și o descriere a unor alte procedee de pedeapsă: „Noul meu învățător Ioanne Komman [...] dicta pentru fiecare greșeală sau smintă câte 5-6 virgașe [...] ne scotea în curte și aici aranja o horă mare făcându-ne să săltăm ca lăcustele în iarbă [...] vai de acela care nu și-a învățat lecțiile sale, ori de le-a învățat rău!”²⁹.

Învățarea citirii începea cu studiul *Bucoavnei*,

Bucvariului sau *Abecedarului*. Din ele școlarul trebuia să învețe literele sau slovele chirilice (lucru deloc facil), silabisirea și citirea de texte cuprinzând rugăciuni și povestiri morale. Abecedarele folosite erau, preponderent, în limba germană sau bilingve. Unul dintre acestea a fost *ABC sau Bucoavnă spre folosul niamului românesc, ABC oder Namenbüchlein zum Gebrauche der National-Schulen in dem Grossfürstenthum Siebenbürgen*, Hermannstadt. Gedruckt bey Martin Hochmeister, 1783. Textul românesc al lucrării era scris cu litere latine iar cel german cu litere gotice. În perioada următoare apar destul de multe asemenea tipărituri, având o importanță deosebită pentru evoluția învățământului românesc, ele înlocuind – în mare măsură – cărțile bisericești. Săvoiu pomenește despre „*Catehismul mic german*”³⁰.

Pentru a-i învăța pe elevi și despre agricultură, creșterea animalelor – dar și creșterea albinelor – se utilizau cărți având conținut agricol (de ex. Gh. Șincai, *Povățuire către Economia de Câmp pentru școlile românești celor din Țeara Ungurească și din părțile ei împreunate*, Buda, 1806)³¹. Sava Popovici arată că, între materiile predate în școală erau: „*exerciții militare – parada bisericească – și studiile practice ale stupăritului și cele ale pometăriei în grădina companiei*”³².

În anul 1826 va apare, la Sibiu, un manual cuprinzând texte în patru limbi, compus de Maniu Montan Nicolae, intitulat: *Orthoepie latină, latino-valachica, hungarica, germanica et serbo-valachica*. În planul de învățământ al școlilor grănicerești, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, era inclus și obiectul numit *Datorințele supușilor*. Scopul acestuia era de a cultiva la școlari supunerea față de Curtea de la Viena și față de autoritățile administrative, de a cunoaște principalele drepturi și îndatoriri cetățenești. Pentru acest scop, în școli, era utilizat manualul *Datorințele supușilor către monarhul lor*, retipărit la Buda, în anul 1839. Unele manuale de *aritmetică* au fost retipărite în perioada 1821-1848, acestea – ca și cele din trecut – dând cunoștințele necesare referitoare la numerații, cele patru operații aritmetice, regula de trei simplă și despre fracții. Manualele cuprindeau cunoștințe suficiente, exerciții și probleme pentru fiecare din temele prezentate anterior³³. Despre manualele utilizate la începutul secolului al XIX-lea ne informează același biograf, Săvoiu: „*straița cu cărțile pe care le luai la procetanie din rând în rând și din cuvânt în cuvânt, întâi Catehismul germano-român, vocabularul, gramatica – Geografia, Datorințele supușilor, Cultul teoretico-practic al prăsirii albinelor și al pometăriei, regulile aritmeticii*”³⁴. Tot el ne-a specificat și modul în care se realiza scrierea, cu ce ustensilă și pe ce suport. La întoarcerea din Râu Sadului învățătorul „*mă [...] onoră D. Docente cu un conțiu de hârtie și vreo câteva*

pene tăiate bine, spre a-mi scrie regulile stupăritului”³⁵.

O altă formă de învățământ de la Orlat, cu caracter sporadic, a reprezentat-o *cursul preparandial*. Odată cu terminarea revoluției din anii 1848-1849, guvernatorul Transilvaniei, baronul Wohlge-muth, a emis o ordonanță (în 20 octombrie 1849) privind reorganizarea învățământului din Principat. Respectiva ordonanță anunța înființarea a două cursuri preparandiale, la Orlat și la Năsăud. Destinate pentru a pregăti învățătorii necesari școlilor sătești, cursurile durau șase luni și urmau să se țină în clădirile școlilor grănicerești. Tinerii lipsiți de mijloacele necesare urmării cursurilor beneficiau de 50 de burse a câte șase florini pe lună. Din nefericire, cursul de la Orlat nu a răspuns așteptărilor (învățătura și disciplina lăsând mult de dorit) și a fost desființat³⁶.

Școlile grănicerești au avut o deosebită importanță pentru localitățile și zona în care au funcționat, asigurând accesul la educație, știință și cultură al băieților, în special. Prin obligativitatea învățământului din zona de graniță – chiar cu utilizarea de pedepse severe – s-a realizat eradicarea, aproape în totalitate, a analfabetismului.

Prin decretul împăărătesc din 22 ianuarie 1851, pus în aplicare la 1 aprilie același an³⁷, regimentele grănicerești au fost desființate iar școlile de pe teritoriul lor au fost predate în administrația civilă suferind, în timp, o reală decadere. În perioada 1851-1871 aceste instituții de învățământ s-au transformat în școli profesionale în care învățământul desfășurat a fost de slabă calitate.

Note:

1. Dan Râpă-Buicliu, *Decrete și cărți didactice imprimate pentru învățământul din Transilvania și Banat (1771-1822)*, în *Sargetia*, XVI-XVII/1982-1983, p. 551.
2. *Ibidem*, p. 552.
3. *Ibidem*, loc. cit.
4. Cornel Lupea, *Racovița. Monografia II*, mss, Victoria, 1982, p. 348; Lucia Dumitru, *Din istoria învățământului sibiian. Școli grănicerești*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane*, Sibiu, 1996, p. 172-173; Eugen Străuțiu, *Sibiul între medieval și modern*, Sibiu, Ed. Etape, 2000, p. 77 și 81.
5. Cornel Lupea, loc. cit.; Gavril Popa, *Scoreiul, veche vatră românească din Țara Făgărașului*, Sibiu, Ed. Tribuna, 1998, p. 177.
6. Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 14, 72-75; *Istoria*

învățământului, I, p. 337.

7. Cornel Lupea, op. cit., p. 349; Eugen Străuțiu, op. cit., p. 81.

8. Originar din Rîu Sadului (1818-1906), a urmat cursurile *Școlii de grăniceri* din Veștem, între 1835-1837. În memoriile sale a lăsat și descrieri interesante și inedite despre viața din școala și localitatea grănicerească Veștem. SJANSB, FM, Sava Popovici Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu*, tom 1-45.

9. Emil Micu, op. cit., p. 113.

10. *Ibidem*, p. 25 și 113.

11. Din cauză că scrierea și citirea, în limba română, se efectuau în chirilică, era dificil a se realiza acest lucru, de aceea unii școlari știau doar să citească iar alții și să scrie și să citească (cei care cunosc chirilica pot înțelege, relativ simplu, acest lucru).

12. Arhiva Alexandru Bucur, *Musterlugliste*, F. 73; George Barițiu, *Materialu pentru istoria regimentului I granitiaru din Transilvania*, în *Transilvania*, nr. 9-10/1885, p. 66-67; *Istoria învățământului*, I, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1983, p. 294-295; Livia Dumitru, op. cit., p. 175.

13. Este vorba despre războiul celei de-a *Cincea Coaliții* (1809 a Regatului Unit și Imperiului Habsburgic împotriva Franței) care s-a format în momentul când britanicii au intrat în luptă împotriva lui Napoleon în *Războiul Peninsular* terminat cu *Tratatul de la Schönbrunn* (14 octombrie 1809). Amon, Gustav, Treuenfest, *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes nr. 46, 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment nr. 16*, Wien, 1890, p. 228-248 și Anexe, p. LXV-LXVI; ABV, FD, Romul Moldovan, *Reforma agrară și alte date*, p. 207-208, 241; Carol Göllner, op. cit., p. 139-140 și 142-143; Alexandru Bucur; Cornel Lupea, op. cit., p. 12; Alexandru Bucur, *Veștem*, p. 176; *Idem*, *Școlile*, p. 55; Ioan Coman, *Hronica Ardialului*, ediție îngrijită de Alexandru Bucur, Brăila, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, 2013, p. 67.

14. Unul dintre preoții greco-catolici care a păstorit la Veștem (1811-1829).

15. În perioada respectivă, la Veștem funcționau două școli: cea națională (cu limba de predare română) și cea comunală (cu limba de predare germană). Alexandru Bucur, *Școlile*, p. 262-263.

16. AMSB, FCV, *Triod*, Râmnic, 1731, însemnare: „După ce au răpăosat taică meu, Axentie Marginian din Veștem, am rămas eu în locul dumnealui. Anul 1828, Moisă Marginian, cantor și dascăl și psa[l]t”; Alexandru Bucur, *Școlile*, p. 263.

17. Alexandru Bucur, *Veștem*, p. 234.

18. Ioan P. Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucțiunii publice din 1864*, București, 1963; Cornel Lupea, op. cit., p. 351-352.

19. Carol Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania. 1764-1851*, București, Ed. Militară, 1973, p. 165.

20. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu*, I, p. 458.

21. N. Zoltan, *Învățământul în Transilvania în deceniile*

- premergătoare revoluției de la 1848, în *Revista pedagogică*, XI, nr. 15/1966, p. 88; Carol Göllner, *op. cit.*, p. 166-167; Gavril Popa, *op. cit.*, p. 178.
22. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *op. cit.*, p. 553; Livia Dumitru, *op. cit.*, p. 175-176.
23. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *op. cit.*, p. 461.
24. De la cuvântul „măcelări”, aici cu sensul de „sfârteca”.
25. Învățător.
26. Fruntașul.
27. Plutonului, aici cu sensul de „clasă”.
28. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *op. cit.*, p. 461-462.
29. *Ibidem*, p. 465.
30. *Ibidem*, p. 484.
31. *Istoria învățământului*, I, p. 339-345.
32. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *op. cit.*, p. 491.
33. *Istoria învățământului*, II, p. 80-82; Maria Basarab, *Considerații privind cărțile didactice românești din patrimoniul hunedorean (1785-1892)*, în *Sargetia*, XVI-XVII/1982-1983, p. 569.
34. SJANSB, FM, Sava Popovici-Săvoiu, *op. cit.*, p. 563.
35. *Ibidem*, p. 479.
36. Alexandru Bucur, *Școlile*, p. 39.
37. Alexandru Bucur, Cornel Lupea, *op. cit.*, p. 15; Alexandru Bucur, *op. cit.*, p. 39.

Bibliography:

- Arhiva Alexandru Bucur, *Musterlunliste/The archive Alexandru Bucur, Musterlunliste*, Hermanstadt, 1777
- Arhiva Bisericii Veștem, *Fond Dosare (ABV, FD)/The archives of the Church of Veștem, Official files*
- Arhiva Mitropoliei Sibiu, *Fond Carte veche, (AMSB, FCV)/ The archive of Sibiu Metropolitan Church, Stock of Old Books*
- Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, *Fond Manuscrise, (SJANSB, FM)*, tom 1/ *National Archives, Sibiu County, Manuscripts Stock*
- Basarab, Maria, *Considerații privind cărțile didactice românești din patrimoniul hunedorean (1785-1892)/ Considerations regarding Romanian didactic books in Hunedoara County in Sargetia*, XVI-XVII/1982-1983, p. 75-88
- Bucur, Alexandru; Lupea, Cornel, *Ofițerii români din Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat/ Romanian officers from Romanian Border Guard Regiment 1st from Orlat*, Sibiu, Ed. Etape, 2002
- Bucur, Alexandru, *Veștem. Antroponimie și zoonimie (Veștem)/Veștem. Anthroponymy and zoonimie*, Ed. Salgo, Sibiu, 2010
- Bucur, Alexandru, *Școlile grănicerești de pe teritoriul fostului regiment de la Orlat (1871-1921), (Școlile)/ The frontier guard's schools in the former territory of the regiment from Orlat (1871-1921)*, Ed. Salgo, Sibiu, 2010
- Coman, Ioan, *Hronica Ardealului/Chronic of Transylvania*, Brăila, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, 2013
- Dumitru, Lucia, *Din istoria învățământului sibian. Școli grănicerești*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane/ Out of the history of Sibiu education system. Borderguard Schools*, in *Annual of the Socio-Humanistic Institute*, Sibiu, 1996, p. 171-182
- Göllner, Carol, *Regimentele grănicerești din Transilvania. 1764-1851./ Frontier guard's in Transylvania. 1764-1851*, București, Ed. Militară, 1973
- Istoria învățământului din România*, vol. I (*Istoria învățământului*, I), coordonator Ștefan Pascu/ *History of the teaching system in Romania*, vol. I, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1983
- Istoria învățământului din România*, vol. II (*Istoria învățământului*, II), coordonatori: Anghel Manolache și Gheorghe Pârnuță/ *History of the teaching system in Romania*, vol. II, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1993
- Lupea, Cornel, *Racovița. Monografia unei străvechi așezări sibiene*, vol. I-III, manuscris (*Monografia, I-III)/ Racovița. The Monograph of an Old Commune in Sibiu County*, manuscript, Victoria, 1983
- Râpă-Buicliu, Dan, *Decrete și cărți didactice imprimate pentru învățământul din Transilvania și Banat (1771-1822)/ Orders and printed Didactic Books for education purposis in Transylvania and Banat*, in *Sargetia*, XVI-XVII/1982-1983, p. 547-561.
- Romul Moldovan, *Reforma agrară și alte date*, manuscris/ *Land Reforming and other Data*, manuscript, Veștem, 1955
- Sava Popovici Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu*, tom 1-2, manuscris/ *The Biography of Chaplain Sava Popovici Săvoiu*, vol. I-II, manuscript
- Străuțiu, Eugen, *Sibiul între medieval și modern/Sibiu beetwen Medieval and Modern Era*, Ed. Etape, Sibiu, 2000
- Șotropa, Virgil și Drăganu, Nicolae, *Istoria școlilor năsăudene/The History of educational System in Năsăud Aria*, Năsăud, 1913
- Treuenfest, Amon, Gustav, *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes nr. 46, 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment nr. 16*, Wien, 1890
- Zoltan, N., *Învățământul în Transilvania în deceniile premergătoare revoluției de la 1848*, în *Revista pedagogică/Educational System in Transylvania in the Decades before the Revolution of 1848*, in *Pedagogical Magazine*, XI, nr. 15/1966, p. 82-90